

Tanel Kiik
Sotsiaalminister
Sotsiaalministeerium
info@sm.ee

Teie: 19.06.2020 nr 1.2-1/2012-1
Meie: digitaalalkirjas nr 1-8-2/20/24

Arvamus ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsusele

Lp Tanel Kiik

MTÜ Lastekaitse Liit tänab võimaluse eest esitada arvamus ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsusele (edaspidi tekstis ka VTK). Lastekaitse Liit tunnustab Sotsiaalministeeriumi samme ohvriabi seaduse kaasajastamisel ja soovi tuua uue ohvriabi seaduse redaktsiooniga suuremat õigusselgust, eriti arvestades seaduse sihtrühma haavatavust. Positiivne on tõdeda, et ohvriabi temaatikaga on Eestis eri tasanditel aktiivsemalt tegelema hakatud ja seda nii ennetuse kui ka sekkumise osas.

Hea õigusloome tava põhimõtete kohaselt peab seadus olema selge ja üheselt mõistetav, mistõttu tuleb õigusaktid koostada võimalikult lihtsas keeles, selgelt ja täpselt, pidades silmas õigusakti peamisi sihtgrupe. Samas on oluline rakendada analoogset lähenemist ka VTK'de ja eelnõude puhul. Positiivsena saab välja tuua käesoleva VTK väga hea taseme - koostamisel on kasutatud värsket statistikat ja uuringuid, keelekasutus on ladus, piisav illustreeriva materjali sh välismaise praktika esitlemine, kitsaskohtadest tervikliku pildi esitamine ning konstruktiivsed ettepanekud edasiseks.

Murettekitav on statistikast ja erinevatest uuringutest väljajoonistuv tendents, et ohvriabist ei olda Eestis teadlikud ning paljud, kes ohvriabiteenuseid vajaks, ei saa neid. Alarmerivalt kõnekas on VTK's toodud statistika, mille kohaselt maksti 2019. aastal kuriteoohvrite hüvitisi kokku 122-le isikule, samas kui registreeriti 8773 vägivallakuritegu. Seega on vaja nii VTK'ga planeeritavate **muudatuste kui ka ohvriabisüsteemi ja teenuste tervikuna laiem kommunikatsioon** (sh vene keeles, lapsedõbralikus versioonis, lihtsustatud versioonis), et oleks garanteeritud muudatuste ühetaoline mõistmine ja sihtgrupi õiguste suurem tagatus.

Allpool on toodud täiendavalt mõned kitsaskohad, mis Lastekaitse Liidu vaatest vajavad ka ohvriabisüsteemi arendamisel ja -teenuste kättesaadavuse suurendamisel riigi kõrgendatud tähelepanu, julgeid otsuseid ja sihipäraseid poliitikameetmeid:

a) MTÜ Lastekaitse Liit on seisukohal, et **riigi raha kasutamine peab olema inimkeskne, õiglane, teadmispõhine, tulemuslik ning läbipaistev**. Märtsis 2013 Eestit külastanud Euroopa Nõukogu inimõigustevalinik Nils Muižnieks rõhutas, et **statistiliste andmete kogumise vajadust, kuna täpsem statistika annab tõepärase ülevaate sellest, millistes valdkondades vajab teenuste kvaliteet ja/või kättesaadavus parandamist**. Tegelikku olukorda kajastav statistika võimaldab riigil senisest paremini poliitikate rakendamist ja

mõjusust hinnata ning kohalikele omavalitsustele pandud ülesannete ja kohustuste täitmist jälgida.

b) Sotsiaalministeeriumi ja Riigikantselei tellimusel Rakendusliku Antropoloogia Keskuse poolt tehtud uuringust “Laste ligipääsetavus” selgus, et laste ligipääsetavus ja tõrjutus on omavahelises tugevas seoses¹. Laste kogemuslood paljastavad sügava mure: täiskasvanud ei märka või ei oska alati lastega arvestada ei avalikus ruumis ega ka ühiskonnas tervikuna. Lapsed ei julge täiskasvanutelt abi paluda, sest mõnel juhul on neil olnud negatiivne kogemus või on kuulnud teiste lugusid, kus abipalvele jäeti vastamata või sai abipaluja sootuks pahandada. **Oluline on märgata lapsi kui eraldi ligipääsetavuse sihtrühma ja uued poliitikad peavad aitama kujundada võrdsemat, kaasavamamat keskkonda, sh et koos füüsilise keskkonna ümberkujundamisega toimuks muutus meie väärtustes ja harjumustes.**

c) Tervishoiutöötajatel on väga oluline roll laste vastu suunatud vägivalla märkamisel. Toimiv võrgustikutöö on nii ennetuses kui ka ohvri abistamisel väga olulise kaaluga, aidates lastekaitsetöötajatel vajadusel kiiremini reageerida. Sotsiaalministeeriumi tellitud uuring „Kohaliku tasandi lastekaitsetöö tulemuslikkuse suurendamine ja arendamine”² kinnitas, et valdkondade koostöö alati kõige paremini ei toimi. Lastekaitsetöötajad teevad vähe koostööd tervishoiutöötajate, eripedagoogide, logopeedide ja juristidega ja vastupidi. Ka teistest uuringutest³ on ilmnunud tervishoiusektori passiivsus. Erinevad uuringud kinnitavad, et lastekaitsetöötajad teevad meditsiinitöötajatega koostööd vähem kui teiste siduserialade esindajatega, samas on näiteks perearstidel oluline roll lapse väärkohtlemise, hooletusse jätmise jne äratundmisel. **Seega on vaja luua võimalused lastekaitsetöötajate ja meditsiinitöötajate tihedamaks koostööks, ühiste koolituste ja võrgustikutööd toetavate meetodite näol.** MTÜ Lastekaitse Liit on aastaid juhtinud tähelepanu **valdkondadevahelise koostöö vajalikkusele** lapse õiguste tagamise ja hindamise osas⁴. Valdkondadeülene koordineeritud koostöö (sh ohvri toetamisel) on äärmiselt oluline⁵, kuna see aitab kaasa erinevate osapoolte ühtsesse vaatesse tervikpildis ja võimaldab piiratud ressursside olukorras vahendeid optimaalselt kasutada, sh dubleerimist vältida.

d) Eesti inimeste sh laste heaolu sõltub muuhulgas sellest kuidas on tagatud nende sotsiaalsed põhiõigused. Eesti regionaalne ebavõrdsus ja selle süvenemine on jätkuvalt suureks väljakutseks⁶. Lastega leibkondade heaolu ja toimetulek sõltub suurel määral leibkonna tüübist

¹ Järv, E., Kaljuvee, E., Beilmann, K. (2020) Lapsed ise näitavad oma maailma murekohad kõige paremini kätte. Märka Last 2/2020. MTÜ Lastekaitse Liit. Arvutivõrgus leitav: <https://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2020/06/01/lapsed-ise-naitavad-oma-maailma-murekohad-koige-paremini-katte/>

Uuring leitav: https://www.sm.ee/sites/default/files/laste_ligipaasetavuse_uuring.pdf

² Viira, A (2017). Kohaliku tasandi lastekaitsetöö tulemuslikkuse suurendamine ja jätkusuutlik arendamine. Sotsiaalministeerium. Arvutivõrgus kättesaadav https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/kohaliku_tasandi_lastekaitsetoo_tulemuslikkuse_suurendamine_ja_jatkusuutlik_arendamine.pdf;

³ Vaata ka „Lastekaitse korralduse uuendamise alusanalüüs“ Lõpparuanne (2013). Arvutivõrgus leitav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/lastekaitse_alusanaluuus_pwc_2013_27.11_2.pdf

⁴ Lastekaitse Liit (2015). ÜRO lapse õiguste konventsiooni täiendav aruanne. Tallinn: MTÜ Lastekaitse Liit, Tallinn. www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2016/02/ÜRO-LAPSE-ÕIGUSTE-KONVENTSIOONI-TÄIENDAV-ARUANNE.pdf

⁵ Saar, H. (2019) Koolitus „Koostöös lapse heaks” toetab kohalikke koostöövõrgustikke. Sotsiaaltöö, 1, 85-88. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2019/03/Sotsiaaltoe_nr1_2019_85kuni88.pdf

⁶ Kattai, K., Lääne, S., Noorkõiv, R., Sepp, V., Sootla, G., Lõhmus, M. (2019) Peamised väljakutsed ja poliitikasoovitused kohaliku omavalitsuse ja regionaaltasandi arengus. Analüüsi lõpparuanne. Tallinna Ülikool.

ja elamispiirkonnast. Piirkonniti erines aastal 2018 lastega leibkondade ekvivalentnetosissetulek ligi kaks korda, suhtelise vaesuse määr kolm korda⁷. Statistika ja erinevad uuringud osundavad ebavõrdsusele tervises, erinevustele mh teenuste, tugispetsialistide, huvihariduse jpm kättesaadavusel⁸. Seega on laste heaolu ja õiguste realiseerumine endiselt sõltuvuses sellest, millises omavalitsuses tema vanemad elavad. Samas on igal lapsel õigus mitmekülgsel arengule, olenemata millises piirkonnas ta Eestis elab, või milline on tema pere majanduslik olukord. Riik on kohustatud selle õiguse tagama, vastavalt 1991. aastal ratifitseeritud ÜRO Lapse õiguste konventsioonile. Põhiseaduse § 28 alusel on lubamatu, et lapse sotsiaalsete põhiõiguste tagatus riigi eri piirkondades nii olulisel määral varieerub. Ka Riigikohus on oma 16. märtsi 2010.a lahendi nr 3-4-1-8-09 punktis 67 rõhutanud: „Nii näiteks ei ole PS § 28 mõtte kohaselt aktsepteeritav olukord, kus peamiste sotsiaalsete põhiõiguste tagatus on osas, milles selle eest vastutab kohalik omavalitsus, riigi erinevates piirkondades olulisel määral varieeruv /.../.“ Üleriigilise planeeringu „Eesti 2030+“ kohaselt on elamisvõimalused vaja tagada Eesti igas asustatud paigas. COVID-19 pandeemia sotsiaal-majanduslikud tagajärjed on erineva spetsialiseerumise tõttu sektorite ja piirkondade lõikes tõenäoliselt erinevad. Sellega kaasneb oht, et riigisisised erinevused Eestis veelgi suurenevad. **Vaja on vähendada regionaalset ebavõrdsust, toetada erinevates piirkondades osutatavate teenuste kvaliteedi ja mitmekesisuse suurendamist. Tõhustada tervise, sotsiaal- ja haridusvaldkonna järjepidevat koostööd kindlustamaks lastele vajalike tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet olenemata lapse elukohast ja nt haridusliku erivajaduse olemasolust.**

e) Ennetusega tegeleva inimressursi piisamatus on aastaid olnud suureks probleemiks nii lastekaitse kui ka tugiteenuste valdkonnas. Jätkuvalt on probleemiks lastekaitsetöötajate ebapiisavus kohtadel. Kui ei ole piisavalt lastekaitsetöötajaid, satub ohtu laste heaolu tagamine omavalitsuses ja me ei saa rääkida tulemuslikust ennetustööst. ÜRO lapse õiguste konventsiooni⁹ artiklite 3 ja 12 kohaselt saavad kõik asjaomased ametkonnad, sh lastekaitse aidata tagada lapse õigusi, seades alati esikohale lapse huvid ning võttes arvesse lapse arvamust¹⁰. Selleks tuleb rakendada kõiki meetmeid, sh kindlustada, et vastavates teenistustes oleks piisavalt sobivaid töötajaid. Paraku on haldusreformi järel lastekaitsetöoga tegelevate spetsialistide arv vähenenud¹¹, kuigi suurenenud on abivajavate laste arv (nt 2018.a. oli 9488 last). Lastekaitsetöötajate ülekoormatus ja läbipõlemise oht on suur probleem. Ennetustöök,

Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/L%C3%B5ppraport_V%C3%A4ljakutsed-ja-soovitused-KOV-ja-regionaalarengus_31.01.2019.pdf

⁷Tartu maakonna suhtelise vaesuse määr (11,3%), Valga maakonnas elas suhtelises vaesuses 39,1% lastest, Põlva (30,3%) ja Võru maakonnas (29,3%). Vaata lähemalt: Raid, K. Lastega perede toimetulek ja heaolu (2018) Kogumikus: Eesti piirkondlik areng 2018. Statistikaamet. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.stat.ee/valjaanne-2018_eesti-piirkondlik-areng-2018

⁸ Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring 2017. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.epikoda.ee/puudega-lastega-perede-toimetuleku-ja-vajaduste-uuring-2017/>; aga ka <https://novaator.err.ee/603403/oigus-huviringides-osaleda-ei-ole-koigile-eesti-lastele-vordselt-tagatud> ja https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/miinumumelatis_lopparuanne.pdf

⁹ ÜRO Lapse õiguste konventsioon. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

¹⁰Vaata ka Õiguskantsleri kiri Pärnu Linnavalitusele 14.06.2019 nr 7-5/190399/1903066. Linna osalemine vanematevahelises hooldusõiguse ja suhtlusõiguse vaidluses. Arvutivõrgus : https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Linna%20osalemine%20vanematevahelises%20hooldus%C3%B5iguse%20ja%20suhtlus%C3%B5iguse%20vaidluses.pdf

¹¹ Haldusreformi kavandamisel juhtis Lastekaitse Liit korduvalt otsustajate tähelepanu asjaolule, et haldusreformi puhul pöörataks suuremat tähelepanu lastele ja laste sotsiaalsete põhiõiguste tagamisele.

mis pikemas perspektiivis aitaks töökoormust vähendada, ei jää tihti piisavalt aega¹². Töötajad vahetuvad sageli, põhjuseks suur töökoormus ja emotsionaalne pinge, avalikkuse kõrged ootused ja tihti ka negatiivne avalik tähelepanu. Samas oleneb abivajava lapse aitamine ja toetamine muuhulgas lastekaitsetöötaja heaolust. ÜRO Lapse Õiguste Komitee soovitas 2017¹³, et riik reguleeriks täiendavalt kohalike omavalitsuste kohustusi lastekaitsetöötajate ametikohtade loomise osas. Kehtivas koalitsioonilepingus on seatud eesmärk „võtta koostöös omavalitsustega suund, et igas omavalitsuses oleks vähemalt 1 lastekaitsetöötaja 1000 lapse kohta“¹⁴. **Suunata kohalikesse omavalitsustesse täiendavaid sihtotstarbelisi ressursse lastekaitsetöötajate juurde palkamiseks, et igas omavalitsuses oleks edaspidi vähemalt 1 lastekaitsetöötaja 1000 lapse kohta.**

f) COVID-19 ja eriolukord mõjutas ning mõjutab paratamatult ka edaspidi paljude laste ja perede olukorda.

f.1.) Lapsevanemate stressitaseme tõus - Sotsiaalministeeriumi tellimusel viis Turu-Uuringute AS aprillis läbi küsitluse, mille kohaselt eriolukorrast tingitud kodust elukorraldust pidas koormavaks ja stressirohkeks rohkemal või vähemal määral ca 44% küsitluses osalenud lapsevanematest. Mida rohkem lapsi, seda rohkem stressi. Rohkem kui poolte lapsevanemate töötamist on mõjutanud lasteaiaste kodusolemine või koolilaste distantsõpe.

f.2.) Majandusliku olukorra halvenemine peres - Eriolukord vähendas suuremal või vähemal määral pere sissetulekuid ja tõi kaasa pere majandusliku olukorra halvenemise – eelnimetatud uuringu kohaselt 42%-l osalenud peredest. Prognooside kohaselt suureneb töötuse määr 2020. aastal 9,2%-ni. Statistikaameti kohaselt oli ajavahemikus 01.03.-07.06. kõige suurem osa tööturult lahkujatest noored alla 30-aastased töötajad, neid oli lahkujate hulgas ligi kolmandik¹⁵. NEET noorte arvu kasv.

f.3.) Ebavõrdsuse suurenemine – seda nii sissetulekutes, piirkonniti, keeleliselt. Näiteks kaugtöö tegemise võimalus oli suurem eesti keelt kõnelevate lapsevanemate seas (42%) võrreldes vene keelt kõnelevate lapsevanematega (20%). Piirkonniti oli kaugtöö tegemine vähem levinud Kirde-Eestis (Ida-Virumaal, 19% lapsevanematest) ning kõige rohkem levinud Põhja-Eestis (Harjumaal, 43% lapsevanematest). Suuremad võimalused on kaugtöö tegemiseks avaliku sektori töötajatel(60%), erasektori töötajatest tunnistas seda vaid 30%. Ebavõrdsus piirkonniti nii teenuste kättesaadavuse kui mitmekesisusest lähtuvalt.

f.4.) Ebavõrdsus hariduse omandamisel – Kuigi väidetavalt sai Eesti distantsõppega hästi hakkama, siis Eesti koolides olid eriolukorra ajal suured erinevused seoses õpilaste järeleaitamise, tugiteenuste kättesaadavuse ja hindamisega. Eesti õpetajate keskmine vanus on 50 eakama õpetaja, st digivõimekus ei pruugi olla konkureeriv noorema kooliõpetajaga. Igale õpilasele distantsõpe ei sobi, iseseisvalt õppekava omandada võib olla keeruline. Lisaks muutub kodus õppimine ühel hetkel väsitavaks. **Käsitleda NEET-noorte probleeme terviklikult, st**

¹² Viira, A (2017). Kohaliku tasandi lastekaitsetöö tulemuslikkuse suurendamine ja jätkusuutlik arendamine. Sotsiaalministeerium. Arvutivõrgus kättesaadav https://www.sm.ee/sites/default/files/contenteditors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/kohaliku_tasandi_lastekaitsetoo_tulemuslikkuse_suurendamine_ja_jatkusuutlik_arendamine.pdf; Aasmäe, M. (2019) Lastekaitsetöötajate läbipõlemisest ja selle põhjustest. Magistritöö. Käsikiri. Tallinna Ülikool; Saar, H. (2019) Lapsesobralik lastekaitse – lastekaitsetöötajate vaade. Sotsiaaltöö, 3, 36-41. Arvutivõrgus kättesaadav: https://tai.ee/images/3_2019_Lapsesobralik_lastekaitse_Saar_1k36_41.pdf

¹³ Ibid. 4

¹⁴ Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitsusliidu aluspõhimõtted 2019-2023 (2019). Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.valitsus.ee/sites/default/files/contenteditors/pictures/eesmargid/eesti_keskerakonna_eeesti_konservatiivse_rahvaerakonna_ning_isamaa_erakonna_valitsusliidu_aluspohimotted_2019-2023.pdf

¹⁵Loe täiendavalt: <https://blog.stat.ee/2020/06/16/too-kaotavad-sagedamini-noored-ja-lihttoolised/>

riigil tagada ennetamisest, sekkumisest ja kompenseerivatest meetmetest koosnev kompleksne lähenemine. Tuleviku perspektiivi arvesse võttes vajavad riigi kõrgendatud tähelepanu ja toetavate meetmete kasutusele võtmist: vähemate majanduslike võimalustega perede (töötuse lisandumisega arv hüppeliselt kasvab) toimetulek; pere- ja lähisuhtevägivalla ja sõltuvusainete kasutamise suurenemine; vanemate psüühiliste probleemide lisandumine ja kurnatus; paarisuhte probleemide lisandumine ning hooldusõiguslike ja suhtlemiskorda puudutavate vaidluste süvenemine ja suurenemine. Kui peresid õigeaegselt ja piisavalt ei toetata, võib muuhulgas kasvada ka asendushooldusel viibivate laste arv.

Lastekaitse Liit, toetades ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsusega kavandatavaid muudatusi, esitab käesolevaga täiendavad tähelepanekud dokumendi ülesehitusest lähtuvalt:

1) VTK's (lk 2) tuuakse välja, et ohvri jõudmine ohvriarvades sõltub isegi kõrge riskiga juhtumite puhul ohvri enda aktiivsusest, millele tegelikult loota ei saa. Lastekaitse Liitu kirjutavad aegajalt lapsed, kelle elus on palju vägivalda, kes ei oska oma murega kuhugi pöörduda või nad ei taha lausa oma koduse raske olukorra tõttu enam elada. On ka juhtumeid, kus klassikaaslase vägivaldse koduse õhkkonna pärast on mures sõbrad, kes siis Liidu poole pöörduvad. Lastekaitse Liit viis 2015. aastal läbi uuringu „Lapse osalemine pereelus“¹⁶, mille eesmärk oli selgitada välja laste osalus pereelus, vanemate kasvatuspraktikad (sh karistusviisid), laste arvamus selles osas ning muutused antud küsimustes nii praktikas kui ka hoiakutes võrreldes 2008. aastaga. Kõikidel vastajatel paluti selgitada, mida tähendavad nende jaoks nii head kui ka halvad suhted perekonnas. Halbade suhte puhul märkisid paljud vägivalda ja mittemõistmist perekonnas. Lastele on lisaks headele suhetele oluline ka see, et neil oleks võimalik oma muredega mõne usaldusväärse isiku poole pöörduda¹⁷. Jätkuvalt on murettekitav tendents, et paljud lapsed ei räägi oma muredest kellelegi. Lapse õiguste ja vanemluse uuringust (2018) ilmneb, et iga kaheksas laps (12%) tunneb iga päev, et on üksik ning tal pole kellegagi oma murest rääkida. Sealjuures vene ja muu koduse keelega lapsed tunnevad rohkem väsimust ja üksindust ning seda, et neil pole oma murega kellegi poole pöörduda – nii tunneb igapäevaselt tervelt viiendik (19%) muu koduse keelega lastest (vs eesti koduse keelega lastest 9%)¹⁸. Sama muster esineb ka kiusamise puhul, kus ligi kolmandik lastest ei räägi kogetust kellelegi. **Seega on vaja jätkuvalt tõsta laste ja noorte teadlikkust lapse õigustest, kaitseteguritest ja abisaamise võimalustest. Samuti tõsta kogu ühiskonna teadlikkust, et lapsed ei jääks oma muredega üksi, ning märkaksime abivajajaid õigeaegselt nii koolis, tööl kui tervishoiusüsteemis.**

2) Teiste pereliikmete vahelise vägivalla pealt nägemine või kuulmine on samamoodi last kahjustav kui otsene vägivald lapse suhtes, seega tuleb pidada perevägivalla tunnistajaks olemist ka lapse väärkohtlemiseks. Vanemad arvavad sageli, et kui lapsed ei kuule ega näe toimunut, siis nad vägivallast teada ei saa ja see neid ei mõjuta. Tegelikult on nii, et mitte üksnes vägivallajuhtumi juures olemine või kõrvalt toast kuulmine ei mõju lapsele halvasti, vaid ka vigastustega ja muserdatud vanemate nägemine ning pingelise õhkkonna tajumine kodus.

¹⁶ Uuringus osales 500 laste üle Eesti vanuses 13-14 aastat. Loe täiendavalt: <http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2015/11/LAPSE-OSALEMINE-PEREELUS-2015.pdf>

¹⁷ Kuigi võrreldes 2008 aastaga on suurenunud laste arv, kellel on oma murega kellegi poole pöörduda, tuleb paraku tõdeda, et lausa 12% venekeelsetel lastel ei ole oma probleemidega kellegi poole pöörduda.

¹⁸ Anniste, K., Biin, H., Osila, L., Koppel, K. ja Aaben, L. (2018). Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018. Uuringu aruanne. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/lovu_lopparuanne_final_1.11.18.pdf

Väärkohtlemise kogemine lapsepõlves tõstab aga uuringute kohaselt erinevate probleemide esinemise riski nii lapsena, kui ka hiljem täiskasvanuna. MTÜ Lastekaitse Liit viis 2011-2013 läbi lähisuhtevägivalla ümarlaudade sarja, eesmärgiga kaardistada olukord, kas laps on lähisuhtevägivallas kaitstud ning tema õigused tagatud. Ümarlaudades tõusetunud teemade põhjal esitas MTÜ Lastekaitse Liit justiitsministrile 2013. aastal ettepaneku olukorra analüüsimiseks lapse parima huvi tagamisel lähisuhtevägivalla juhtumites, milles muuhulgas toonitas, et lapsel, kui vanematevahelist vägivalda pealt näinud isikul, ei ole tunnistajana võimalik iseseisvalt kasutada ohvriabiseaduses ettenähtud kompensatsioone (psühholoogiline nõustamine, turvaline majutus, ohvri abistamine suhtlemisel erinevate riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustega jt). Lapse heaolu eest peab eraldi muretsema vägivalda kogenud lapsevanem, mida praktikas enamikul kordadel ei suudeta ei täita, tingitult ohvri (st lapsevanema) enda haavatud seisundist. Olles korduvalt antud temaatikale erinevates pöördumistes tähelepanu pööranud, on hea meel tõdeda, et suurendatakse psühholoogilise abi sihtrühmade diapasooni ja abi kättesaadavust tervikuna. **Oluline on kõigi vägivalla vormide tunnistajaks olnud laste eakohane psühholoogiline nõustamine ja teiste toetavate teenuste kättesaadavus, arvestades lapse parimate huvidega.**

3) Vägivaldal pealtnäinud lapse käsitlemine ohvrina sõltub konkreetse menetleja ettevalmistusest ning oskustest. **On oluline, et oma töös lastega kokkupuutuvad spetsialistid mõistaksid lapse arengut ja vajadusi tegutsemaks lapse parimates huvides.** Selleks et erialaspetsialistid oskaksid vägivalla märke ära tunda ja ohvreid adekvaatselt abistada, **tuleb tegelda spetsialistide valdkondadeülese teavitamise ja koolitamisega.** Samuti tuleb täpsustada tervishoiutöötajate rolli vägivallaohvritega tegelemisel, parandada nende oskusi ohvri tuvastamisel ja abistamisel ning soodustada koostööd teiste vägivallaohvrite abistavate organisatsioonidega.

4) Ohvriabisüsteemis on vaja **pöörata suuremat tähelepanu ka kogemusnõustamisele ja –gruppidele**, sh *peer to peer* juhendatud grupid alaealistele (hea eeskuju Soome).

5) VTK's (lk 13) on nenditud, et eesmärk on saavutada olukord, kus hütivise taotlemise kord on ohvrile vähemkoormav. Samas peaks see olema kogu ohvriabisüsteemi suurim eesmärk, nagu ka kliendisõbralikkus, ligipääsetavus ja teenuse ühtlane kvaliteet ja kättesaadavus.

6) Punktis 2.1.4 on toodud regressinõuete statistika 2019. Paratamatult tekib tasutud nõuete väikest mahtu (16,1%) vaadates küsimus, **kas on analüüsitud, mis on taolise alalaekumise põhjuseks.** Siin oleks võib-olla koht ka erinevate riikide võrdlevaks analüüsiks ja parimate praktikate leidmiseks.

7) Ohvriabitöötaja rolli ja ohvritega tegelevate spetsialistidele esitatavate nõuete täpsustamine on äärmiselt oluline. Seega on positiivne, et VTK's on antud teemat lahendatud. Siiski käesoleva arvamuse alguses viidatud õigusselguse olulisusele tuginedes tekib küsimus, kas VTK's toodud ohvriga tegelevate spetsialistide ringi kolmeks jaotamine (ohvriabitöötaja, ohvriga töötav spetsialist ja ohvriga kokkupuutuv isik) ei ole semantiliselt segadust tekitav.

8) Igati asjakohane on VTK's lk 21 toodud väide, et ohvriabitöötajate ühtlane hariduslik ettevalmistus toetab kannatanute võrdset kohtlemist sõltumata piirkonnast, kuhu inimene abi küsimiseks pöördub. Samas jääb ohvriabitöötajatele kavandavate nõuete puhul selgusetuks, kuidas on võimalik käsitleda võrdsena sotsiaaltöö valdkonna kõrgharidust (180 EAP) ja vähemalt 18EAP ulatuses läbitud õppeaineid sotsiaaltöö valdkonnas? Ohvriga töötavale spetsialistile on kindlasti vaja esitada sihtgrupi erivajadusest lähtuvalt täiendavaid nõudeid.

9) **Ohvriabi teenuste arendamisel pöörata suuremat tähelepanu sihtrühma kaasatusele teenusedisainis.** Avalikud teenused peavad olema kasutajakesksed ja looma väärtust ühiskonnale. Teenusedisaini eesmärk on disainida teenust lähtuvalt kliendi vajadustest ja ootustest, et teenus oleks kasutajasõbralik, konkurentsivõimeline ja kliendile asjakohane.

10) Eelnevalt oli viidatud suurtele kääridele kannatanute üldarvu ja teenust saanud isikute vahel. Alarmeerivalt mõjub ka lk 24 toodud statistika, mille kohaselt 2019 registreeriti 549 lapskannatanuga seksuaalkuritegu, samas kui psühholoogilisele nõustamisele suunati ainult 223 seksuaalselt väärkoheldud või selle kahtlusega last. Kas on analüüsitud põhjuseid, miks on vahe nii suur, millised oleksid toetavad meetmed, et need numbrid omavahel oluliselt läheneksid kui mitte ei kattuks? Kusjuures ÜRO Lapse Õiguste Komitee 2017. aastal tehtud lõppjäreldestes Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta¹⁹ rõhutas, et **Eesti viiks läbi teadlikkuse tõstmise tegevusi, et võidelda seksuaalse ärakasutamise ja kuritarvitamise ohvriks langenud laste häbimärgistamise vastu ning kindlustaks kättesaadava, usaldusväärse, lapsesõbraliku ja tõhusa kanali sellistest rikkumistest teavitamise jaoks, ning kindlustaks piisavate programmide ja poliitikate välja töötamise, et ennetada, ravida ning taas-integreerida lapsohvreid kogu osalisriigis.**

11) ÜRO lapse õiguste konventsiooni²⁰ artikli 3 lõige 1 sätestab, et igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekande asutuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid. Lapse parimate huvide esikohale seadmise põhimõtte kohustab otsustajat välja selgitama lapse kõik erinevad huvid ning hindama siis kogumis, mis on lapse jaoks konkreetsel juhul parim lahendus. Lapse parimate huvide kontseptsioonist lähtuvalt toetab MTÜ Lastekaitse Liit VTK's (lk 25) toodud mõtet nõustamiskordade arvu kehtestamisest ja võimalusest jagada nõustamised pikemale perioodile.

12) Punktis 3.4. nimetatud ohvriabi vabatahtlike puhul, juhul kui nad oma vabatahtlikus tegevuses puutuvad kokku lastega, on oluline kontrollida ka lastekaitse seaduse §-s 20 sätestatud piiranguid isikutele, kes ei tohi lastega töötada. Nimetatud piirang peab tagama, et lastega kokku puutuvatele kutsealadele ei pääseks töötama inimesed, keda on karistatud või kes on sundravile määratud inimkaubanduse, seksuaalse enesemääramise vastaste kuritegude või prostitutsiooni ja lastepornograafia seotud kuritegude eest.

13) Lastekaitse Liit toetab punktis 3.7. pakutud võimalust, et juurdepääsu lepitusteenusele või konfliktivahendusele võiks kannatanu nõusolekul võimaldada sõltumata menetluse olemasolust ja seda ka täiskasvanute puhul. On ju ka ohvriabi eesmärk inimese kui terviku toimetuleku tõstmine lühikese aja vältel ja võimalikult koheselt peale traumeerivat sündmust. Alaealiste puhul peaks olema teenusele võimalikult avatud juurdepääs. Sihtrühmani jõudmiseks on vaja teha aktiivset teavitustööd, aga ka panustada teadlikkuse suurendamisele taastava õiguse osas ühiskonnas tervikuna.

14) Esmatähtis on ühiskonnas teadlikkuse tõstmine ohvriabi süsteemist ja teenustest, sest inimesed, kes on õigustatud ohvriabiteenusele, peaksid seda kindlasti saama. Oluline, et isik ei jäta oma sotsiaalseid õigusi teadmatuses, kogenematuses või saamatusest realiseerimata.

¹⁹ Komitee arutas Eesti kombineeritud teist kuni neljandat perioodilist aruannet (CRC/C/EST/2-4) oma 2167. ja 2169. kohtumisel (CRC/C/SR. 2167 ja 2169), mis peeti 17. ja 18. jaanuaril 2017, ning võttis oma 2193. kohtumisel, mis peeti 3. veebruaril 2017. Lõppjäreldestes Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta. ÜRO Lapse Õiguste Komitee. CRC/C/EST/CO/2-4. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.sm.ee/et/lapse-ogused-ja-heaolu-0>

²⁰ RT II 1996, 16, 56.

Süsteemi vaikumisi valik peaks olema anda abi. Vajalik on kannatanukeskne lähenemine. Seega toetab Lastekaitse Liit prokuratuuri ja Lääne-Omavalitsuste Liidu seisukohti, et kõrge ja keskmise riskiga isikutelt ei pea politsei küsima nõusolekut, vaid saadab info koheselt SKA ohvriabitöötajale. Samas tekkis p. 4 esitatud valikute puhul küsimus, kas ohvrite hulgas on korraldatud või planeeritakse viia läbi küsitlusi sobivaima valiku osas. Analüüs, mida ohvrid ise kõige efektiivsemaks peaksid, annaks hea ülevaate ohvrite ootustest ja nn taluvustasemest abi pakkumisel.

15) Lastekaitsetöötajatega konsulteerides selgus, et koostöö lastekaitse ja ohvriabi vahel on ebapiisav, kohati olematu. Seega tuleb nende sihtgruppide koostöö suurendamiseks oluliselt panustada, lastekaitse ja ohvriabi omavaheline töö peab olema süstemaatiline ja järjepidev. Abi saab anda siis, kui on teave abivajajatest.

16) Punktis 5. kirjeldatud ohvriabi fondi puhul jäi selgusetuks, kui suur on maksimumsumma, mida fondist hüvitatakse. Olukorras, kus nõuete täitmine on alla viiendiku aastas (2019 – 16,1%), siis milliseid hoobasid kasutades realiseerib riik hiljem oma nõudeõiguse? Analoogselt võib vaadelda elatisabi süsteemi, millest tekib küsimus, kas on analüüsitud nõuete realiseerimist elatisabi süsteemis.

17) Punktis 11.3.1.2. kohaselt ei kaasne kavandatavate muudatustega täiendavat kulu SKA eelarvele. Samas täiendõpe ja baaskoolitused, täiendavate spetsialistide palkamine?

MTÜ Lastekaitse Liit on alati toetanud kannatanukeskset lähenemist, sh toetas kõigiti Istanbuli konventsiooni ratifitseerimist. Samas peab Lastekaitse Liit sama oluliseks ka ratifitseeritud konventsioonide praktilist rakendamist. Ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee on samale viidanud 2017. aastal tehtud lõppjäreldest Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta²¹. Lapsed on inimesed nüüd ja praegu, kelle õiguste tagamiseks ei piisa vaid seaduste vastuvõtmisest, vaja on ka toetavaid tegevusi ja olukorra muutust tervikuna, nn law in books → law in action. Väga oluline on ka seaduste ühetaolise mõistmise tagamine, sh laialdane teavitustöö nii eesti kui vene keeles. Peamiseks võtmeks antud temaatika puhul on koostöö nii valdkonna siseselt kui ka valdkondade üleselt. Oleme ju kõik samal poolel – lapse poolel.

Igakülgsele koostööle lootma jäädes ning edaspidi jätkuvalt valmis protsessi panustama.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Varje Ojala

MTÜ Lastekaitse Liit juhatuse liige

Helika Saar

helika.saar@lastekaitseliit.ee

6311 128

²¹ Komitee arutas Eesti kombineeritud teist kuni neljandat perioodilist aruannet (CRC/C/EST/2-4) oma 2167. ja 2169. kohtumisel (CRC/C/SR. 2167 ja 2169), mis peeti 17. ja 18. jaanuaril 2017, ning võttis oma 2193. kohtumisel, mis peeti 3. veebruaril 2017. Lõppjäreldest Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta. ÜRO Lapse Õiguste Komitee. CRC/C/EST/CO/2-4. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.sm.ee/et/lapse-oigused-ja-heaolu-0>